

nitatemque Pastoris assumi; nam qui de-
functæ uxori benevolentiam nullam servasse
deprehenditur, quo pacto hic Ecclesiæ præ-
ceptor esse optimus poterit? Nostis enim
perfecto omnes, quod etsi per leges secundæ
nuptiæ permittuntur, multis tamen ea res
accusationibus patet. Nullam ergo occasio-
nem præbere subjectis præsumit vult. » Hæc
ille. Ubi clarissime significat, unius uxoris
virum a B. Paulo dici cum, qui post obitum
primæ uxoris, secundam non duxit, quo mo-
do exponunt etiam cæteri, tum Græci, ut
Theophylactus et (Ecumenius, tum Latini,
Sedulius, Anselmus, Primasius, Haymo, S.
Thomas, et cæteri in comment. hujus loci.
Idem etiam disertis verbis docent veteres
summi, sanctissimique Pontifices; Siricus
in epist. 1. ad Himericum, cap. 11. Leo I
in epist. 85. alias 88. ad Episcopos Africae,
cap. 1. Gelasius I in epist. 1. ad Episcopos
Lucanie, Bruttii, et Sicilia, c. 3. Hilarius in
Concilio Romano; et Innocentius in epist.
22. Unus est Theodoretus, quantum legere
potui, ex omni numero veterum, qui per
unius uxoris virum intellexerit cum, qui
duas aut plures simul uxores non habet; ita
enim exponit in commentario cap. 3. prioris
epistolæ ad Timotheum; sed non est tanta
ejus auctoritas, ut tot sanctis Pontificibus,
et omnibus aliis Patribus anteponi debeat.

His accedit Quarto et ultimo totius Eccle-
siae consuetudo. Nam, ut Innocentius scribit
in epist. 22, cap. 1. in toto Oriente et Occi-
dente hoc servabatur, quod etiam nunc ser-
vari videmus, ut bigami non ordinentur.
Neque solum ubique, sed etiam semper hoc
servatum esse, planum esse potest ex Leone
epist. 88. ad Afros, ubi dicit, semper hoc esse
servatum; necnon ex eo, quod hujus rei
mentio fit in Canonibus Apostolorum, can.
17. et 18. et in antiquissimis Conciliis, ut
Neocesariensi, can. 8. et Nicænum I, teste
Ambrosio in epist. 82. Deinceps etiam sem-
per esse servatum, patet ex decreto Gratiani,
dist. 26. et ex decretalium volumine, tit.
de digamis, ubi multa ponuntur testimonia
Pontificum, et Patrum diversarum ætatum:
Quod autem semper et ubique servatum est,
sine dubitatione ulla ab Apostolica traditione
descendit.

CAPUT XXIV.

Solvuntur objectiones Lutheri.

Sed jam ad argumenta Lutheri respon-
deamus. Prima Objectio. Apostolus jubet,
Episcopum eligi irreprehensibilem, sive, ut
ad Titum loquitur, sine crimine, quod est
Græce ἀνεπίσκοτος. Is autem est ejusmodi, qui
non potest palam argui alicujus criminis.
Explicavit vero statim Apostolus, quæ sint
crimina, quibus carere debet Episcopus, et
ait: Unius uxoris vir, filios habens fideles.
Igitur unius uxoris vir, non significat monogamiam,
quæ opponitur polygamia plurium uxorum successive,
quæ nunquam fuit crimen, sed eam, quæ opponitur fornicationi
et adulterio, quæ vera sunt crimina.

Respondeo, potest hoc loco nomine criminis
non solum peccatum intelligi, sed quid-
quid ab hominibus reprehendi solet; neque enim
sola peccata reprehenduntur, sed etiam ea,
quæ signum præbent incontinentiæ, aut
alterius vitii: talem autem, esse quamlibet
bigamiam certissimum est. Nam ideo in
Concilio Neocesariensi, can. 7. prohibentur
Sacerdotes interesse nuptiis digamorum, et
etiam apud Gentiles bigami Pontifices esse
non poterant, ut Tertullianus refert, lib. I.
ad uxorem, et Servius in illud IV. Æneidos.

Huic nui forsan potui succumbere culpæ.

« Culpæ, inquit, propter antiquum ritum,
quo repellentur a sacerdotio bis nuptiæ. »

Apostolus igitur vult, Episcopum nullius
rei, quæ malam speciem præ se ferat, apud
homines posse notari, et ideo monogamum
esse jubet. Ita hunc locum Chrysostomus
exponit; possumus tamen nomine criminis
intelligere etiam peccatum grave ac lethale,
ut vult. S. Augustinus tractat. 41. in Joannem,
et lib. I. contra duas epistolæ Pelagianorum,
cap. 14. sed si ita accipiamus nomen criminis,
non debemus exponere verba sequentia
B. Pauli, quasi iis explicetur quid sit,
esse irreprehensibilem, sive sine crimi-

ne; sed ita, ut eis declaretur, Episcopum
non solum sine crimine esse debere, sed
etiam multis præclaris dotibus ornatum, ut
monogamia, sobrietate, doctrina etc.

Secunda obiectio. Si Episcopus monogamus
esse deberet, aut ratio hujus rei esset
moralis, videlicet ob majorem continentiam,
aut certe spiritualis sive mystica, videlicet
ob significationem conjugii unius Christi cum
una Ecclesia; at neutrum dici potest. Nam
si ratio esset moralis, multo magis require-
retur in Episcopo ne esset adulter, aut con-
cubinarus, quam ne esset bigamus, et tamen
videmus adulteros, et concubinaros non
repelli a sacerdotio, digamos autem repelli;
Si vero ratio sit mystica, multa sequuntur
absurda. Nam in primis cæteræ dotes
Episcoporum, quæ a Paulo numerantur,
omnes sunt morales, ut sobrietas, et
hospitalitas, doctrina, et cætera. Cur
non etiam ista erit moralis: unius uxoris
vir?

Secundo, si ideo Episcopus debet esse monogamus,
quia ejus conjugium significat matrimonium
Christi cum Ecclesia, igitur etiam Laici
debeant esse monogami, quia eorum quoque
conjugium significat Christi conjugium.

Tertio, si illa est ratio, igitur debet
Episcopus ducere virginem, et eam semper
virginem conservare; ita enim Christus
fecit.

Quarto, debet Episcopus priorem uxorem
repudiare, et posteriori adherere. Nam
Christus, Synagoga repudiata, adhesit
Ecclesie, quocirca Episcopus, ut Christum
imitetur, non monogamus, sed bigamus
erit.

Quinto, debet idem Episcopus necessario
uxorem habere, eaque ne ad punctum
quidem temporis carere; Christus enim
Ecclesia sponsa sua nunquam caret.

Respondeo, rationem, cur Episcopi, Presbyteri,
et Diaconi debeant esse monogami,
partim esse moralem, partim mysticam;
tametsi enim multe rationes reddi solent a
Patribus, tamen omnes revocantur ad duas
illas in argumento adversarii notatas. Una
igitur causa est moralis, videlicet minor
suspectio incontinentiæ, sive perfectior
continentia. Hanc reddidit Tertullianus locis
citat. et Chrysostomus in commentario loco-
rum B. Pauli; atque ad hanc revocatur
causa, quam reddidit Epiphanius hæresi 59. ubi
dicit, monogamum esse debere Episcopum

ob excellentiam sacerdotii. Ad eandem
revocari potest ea, quam reddidit Ambrosius,
lib. I. de officiis, cap. ult. ubi dicit, monogamum
esse debere Episcopum, ut liberius
hortari possit homines ad continentiam.

Alterâ causa est mystica, videlicet perfecta
significatio conjugii Christi cum Ecclesia,
qui enim secundam uxorem duxit, significat
quidem conjugio suo Christi conjugium,
sed non ita perfecte, ut is, qui unam
solum habuit; non enim significat, Christum
ita esse unius Ecclesiæ sponsum, ut numquam
habuerit aliam.

Dices, peccat igitur, qui secundam uxorem
ducit; nam falsum significat, Christum
videlicet plurimum esse sponsum Ecclesiarum.
Respondeo, id non sequi. Nam secundæ
nuptiæ non sunt institutæ ad significandum,
Christum bis maritum esse, ideoque id non
significat, quamquam nec significat enim
esse ita unum unius, ut non habuerit aliam,
sed simpliciter significant ipsam conjunctionem
unius cum una presentii, quidquid fuerit
de præterito. Itaque nuptiæ digamorum
nihil falsi significant, sed earent quadam
perfectione significationis, quam habent
nuptiæ monogamorum. Atque hanc causam
reddunt sanctus Augustinus libro de bono
conjugali, cap. 18. et sanctus Leo in epist. 88.
ad Afros, et hæc etiam pertinet ratio illa
Epiphani de excellentia sacerdotii.

Ut igitur respondeamus ad singulas partes
objectionis: Si ratio, inquit, moralis
est, igitur majori ratione prohibentur
adulteria et concubinalus, quam digamia.

Respondeo, prohiberi quidem etiam ista;
non enim voluit adulteros, aut concubinaros
Episcopos eligi, qui jussit eligi homines sine
crimine, irreprehensibiles, sobrios, castos
etc. sed tamen negamus magis ista prohiberi,
quam digamiam in Episcopo deligendo.
Nam ista prohibentur una solum ratione
et ea non primaria: digamia vero duabus
rationibus prohibetur. Quod autem primaria
ratio non sit illa moralis, ob signum incontinentiæ,
sed altera mystica ob significationem,
patet ex eo, quod digami censentur
etiam illi, qui unam uxorem habuerunt, sed
viduam, vel alio modo corruptam, ut constat
ex citatis locis canonum Apostolorum,
Concilio Neocesariensi, Innocentii, Leonis, et
aliorum, ac præterea etiam longe turpius
sit concubinatus, quam digamia, tamen
digamia ex natura sua signum est incontinentiæ
magis diuturnæ, firmitusque inherentiæ.

Ad primum alterius partis respondeo, recte monogamiam numerari cum cæteris moralibus dotibus, tum quia etiam ipsa est moralis dos, tum etiam quia nihil incommodi habet, numerare dotem mysticam cum moralibus, cum omnes Episcopo necessariae sint.

Ad secundum, negamus id sequi, ut etiam Laici debeant esse monogami. Non enim necesse est, ut Laici ea perfectione sint præditi, qua præditi esse debent Episcopi; Quare satis est, si matrimonium Laicorum significet conjugium Christi cum Ecclesia, licet non significet illud, ut est unius cum una, ut supra diximus.

Ad tertium, negamus etiam sequi, ut Episcopus debeat uxorem semper virginem servasse. Nam Christi sponsa Ecclesia duo privilegia habet; nam et virgo est, juxta illud II. Corinth. XI: *Respondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (1); et simul fecundissima est, et plurimos quotiæ filios parit per lavacrum regenerationis. Duo autem ista privilegia simul, nullum conjugium humanum representare potest, illo excepto, quod fuit inter B. Virginem et S. Josephum. Idcirco satis est, si Episcopi conjugium, alterum eorum significet, nimirum aut fecunditatem Ecclesie, si filios ex uxore habuerit, aut virginitatem, si forte uxorem virginem conservavit, ut aliqui sancti viri fecerunt.

Ad quartum, negamus, Christum repudiasset unquam sponsam suam, ut acciperet aliam. Nam Christus, ut homo, non accepit unquam, nisi unam sponsam, id est, Ecclesiam Christianam, quam ipse ex latere suo perfosso sibi formavit, ut quondam Adam, unam Evam ex latere suo educatam, uxorem accepit. Idem vero Christus, ut Deus, ab initio mundi Ecclesiam sibi conjunxit in matrimonio, neque unquam eam dimisit. Etsi enim videtur Christus repudiasset Synagogam, quia sunt hoc tempore Judæi sine Deo, et quia B. Paulus ad Galat. IV. exponit de Testamento veteri illud Genes. XXI: *Ejice ancillam, et filium ejus* (2). Tamen revera Ecclesiam Testamenti veteris Christus non repudiavit, sed renovavit, et pulchram reddidit, et ex ancilla liberam fecit, et hoc modo ejecit ancillam, id est, statum illum servilem. Quomodo si aliquis ancillam uxorem acciperet, ac post aliquantum temporis eam

liberaret. Quare B. Paulus ad Rom. XI: *Nunquid, inquit, Deus repulit populum suum? Absit. Nam et ego Israelita sum. Non repulit Deus plebem suam, quam, præcivit etc.* (3) Itaque solum pars quædam obstinatorum Judæorum recessit ab unitate veræ Synagogæ: reliqui manserunt; et per eos continuatum est conjugium Christi cum Ecclesia.

Ad quintum, negamus, Episcopum semper ac necessario uxorem habere debere; imo melius facturum dicimus, si nunquam uxorem duxerit. Nam cum Christus et virgo et maritus sit, si Episcopus uxorem non habeat, Christum virginem representabit, si uxorem habeat, Christi conjugium significabit. Itaque monogamia in Episcopo requiritur, si conjugatus fuerit, non absolute.

Tertia Objectio, quod Paulus ait, I. Timoth. III. Episcopum esse oportere unius uxoris virum; simile est ei, quod idem ait, I. Corinth. VII: *Unusquisque uxorem habeat* (4). At in his posterioribus verbis non prohibentur secunda nuptiæ, sed adulteria, et scortationes.

Respondeo, probandam esse Luthero propositionem argumenti; non enim sunt omnino similes duæ illæ sententiæ. Nam in priori determinatur numerus conjugii, cum unius uxoris mentio fit; in posteriore non determinatur; habebit enim vere unusquisque suam uxorem, si legitimam conjugem habeat, etiamsi forte non sit prima, sed secunda.

Sed instat Luthers, et probat sententias illas esse similes. Nam, I. Timoth. III Paulus ait: *Diaconi sint unius uxoris viri* (5), ubi illud; *Unius*, non potest determinare numerum, aliqui sensus esset, ut multi Diaconi unam uxorem communem haberent. Ponitur igitur illa vox, *Unius*, pro, *Solius*, ut sensus sit, Diaconi solius uxoris suæ viri sint, non mulierum cæterarum. At indigna est objectio, cui respondeatur. Quis enim non intelligit illud: *Diaconi sint unius uxoris viri*; divise accipi debere, non conjuncte? Iste igitur sensus est; Diaconi, id est, quilibet Diaconus sit unius uxoris vir.

Quarta Objectio. Apostolus Paulus I. Corinth. VII se in numero viduorum ponit, et tamen I. ad Corinth. IX. ait: *An non habemus potestatem sororem uxorem circumducendi,*

sicut Apostoli, et fratres Domini, et Cephas? (4) Poterat igitur Paulus, licet viduus esset, uxorem ducere; quomodo enim potuisset sororem uxorem circumducere, si non potuisset eam prius ducere.

Respondeo, hoc argumentum multis modis peccare. Primum enim B. Paulus non se inter viduos numerat, sed inter eos, qui uxore carebant, sive eam nunquam accepissent, sive jam amisissent: *Innuptis, inquit, et viduis dico, quia bonum est, si sic permanserint, sicut et ego* (2). Deinde, non dicit idem Apostolus, habere se potestatem sororem uxorem circumducendi, sed sororem mulierem, ut interpretes omnes tradunt de qua re superiore questione disputavimus.

Objectio quinta. Poterat Paulus, si voluisset, aperte dicere, Episcopum debere esse monogamum, ergo cum non dixerit, Episcopum debere esse monogamum, sed unius uxoris virum, cogere voluit Lectores, ut intelligerent verba sua, non de singularitate nuptiarum, quod sonat nomen monogamia, sed de singularitate mulieris, quod significat illud: *Unius uxoris vir*. Non igitur interdicat Episcopo B. Paulus secundas nuptias, sed aliarum mulierum commercium, præter commercium legitimæ uxoris.

Respondeo, si ita cavillari liceat, nunquam finiendas quaestiones: Dixit Apostolus, quod intelligeretur; non debuit omnes loquendi formas excutere. Adde vocem, *Monogamus*, apud Græcos non esse in usu, sed a Latinis primum usurpari cœptam, etsi ex Græcis vocibus compositam. Proinde non esse mirum, si Paulus, qui Græce scripsit, ea non fuerit usus. Adde etiam, hanc ipsam vocem, licet proprie ab unis nuptiis deductam, tamen usitate etiam accipi pro eo, qui habet unam uxorem, sive ea prima fuerit, sive secunda; ex quo sequitur, ut idem omnino sit Monogamus, quod unius uxoris vir.

Sexta objectio. Ambrosius lib. de dignit. sacerdotali cap. 4. illa verba: *Unius uxoris vir*, exponit de conjugio spirituali Episcopi cum Ecclesia, atque ait, Apostolum id jubere, ut Episcopus unam Ecclesiam regat, non multas. Non igitur, si Ambrosio credimus, interdicatur Sacerdotibus digamia.

Hieronimus quoque in epistola ad Oceanum, defendit acerrime Carterium Hispanum Episcopum, qui duas uxores habuerat, et ad legem Apostoli, in quam peccasse Epis-

copus ille accusabatur, respondet: posse illud: *Unius uxoris vir*, multis modis intelligi. Nam primum hic potest esse sensus: Sit Episcopus unius uxoris vir, id est, unam habeat uno tempore, et licet ea mortua alteram ducat, nunquam tamen simul habeat duas. Deinde etiam, nomine uxoris accipi potest Ecclesia, ut ille sit unius uxoris vir, qui uni præpositus Ecclesie est. Et rursus, nomine uxoris mulier potest accipi, ut idem sit unius uxoris vir, quod unius mulieris vir, ut non tam secundæ nuptiæ, quam multarum simul mulierum commercium prohibeatur.

Addere possumus testimonium S. Augustini lib. de bono conjugali cap. 18. ubi opponit Sacerdotem Testamenti veteris, qui multas uxores habere poterat, Sacerdoti Testamenti novi, qui unam solum habere potest. At ille multas simul habere poterat, igitur iste plures uno tempore habere prohibetur, non autem unam post alteram.

Ad Ambrosii testimonium facile erit respondere, siquidem ipse in illo ipso loco, qui nobis objicitur, scribit, ad litteram prohiberi digamiam uxorum Sacerdotibus. Mystice autem posse etiam exponi de digamia Ecclesiarum; quocirca idem Ambrosius in epistol. 82. et lib. I de officiis cap. ult. et in comment. in Paulum, non meminit hujus mysticæ expositionis, sed exponit simpliciter de vera Monogamia.

Ad Hieronymi vero, ut respondeamus, observandum est, controversiam fuisse inter veteres Patres; An qui unam uxorem habuit ante Baptismum eaque mortua, alteram duxit post Baptismum, bigamus censendus esset, nec ne? Nam S. Hieronymus in epistola ad Oceanum contendit, ejusmodi hominem non esse bigamum, propterea quod per Baptismum sit factus novus homo ex veteri, et nihil ei nocere possit eorum, quæ fecit ante Baptismum. Et sane huc sententiæ multum favet can. 17 Apostolorum, qui diserte prohibet Episcopum fieri, qui post Baptismum bis nuptias celebravit.

Contra vero, Ambrosius, Innocentius, et Augustinus locis citatis contendunt, omnino habendum bigamum, qui duas uxores habuit, sive ante Baptismum, sive post Baptismum. Nam Baptisma diluit peccata, non solvit conjugia; et renovat hominem, quantum ad vetustatem vitiorum, non quantum

(1) II. Cor. XI, 2.—(2) Gen. XXI, 10. — (3) Rom. XI, 1 et 2. — (4) I. Cor. VII, 2. — (5) I. Tim. III, 12.

(1) I. Cor. IX, 5. — (2) I. Cor. VII, 8.

ad ea, quæ recte se habent. Atque hæc sententia tandem prævaluit, et ab universa Ecclesia recepta est. Neque obstat canon Apostolicus; fortasse enim eo tempore propter hominum paucitatem dispensabant Apostoli cum illis, qui ante Baptismum uxorem unam, vel plures habuerant, modo non habuissent plures post Baptismum. Neque enim est hoc præceptum Apostoli omnino indispensabile. Hieronymus igitur non defendit Episcopum polygamum, nec docet, a B. Paulo permissam polygamiam Sacerdotibus, sed solum contendit, eum, qui unam tantum uxorem habuit, post Baptismum non esse polygamum, licet habuerit alteram ante Baptismum.

Et quamvis idem Hieronymus tres illas expositiones loci Paulini adducat, quæ in objectione propositæ sunt, non tamen eas approbat, ut veras et germanas. Nam primam illam de polygamia plurium uxorum simul, dicit se adducere, ut malo cuneo malum nodum scindat. Alteram de polygamia Ecclesiarum, dicit esse coactam, et duram expositionem: « Quidam, inquit, coacte interpretantur uxores pro Ecclesiis, viros pro Episcopis. » Denique tertiam illam de viro unius mulieris, et simul duas superiores, rejicit apertissime, cum sic ait: « Hæc universa proferimus, non quo veræ et simpliciter intelligentiæ resistamus, sed ut doceamus te Scripturas sanctas sic intelligere, ut scriptæ sunt, nec evacuare Baptismum Salvatoris, et totum patibuli Sacramentum irritum facere. » Hæc ille. Ubi tres illas expositiones uni simplici et veræ opponit; Quam autem vocet simplicem et veram, intelligi potest ex commentario ejus ad cap. I. epist. ad Titum, ubi simpliciter exponit, unius uxoris virum esse eum, qui post obitum primæ uxoris, secundam non duxit.

Ad locum Augustini respondeo, antithesim sacerdotum Testamenti veteris, et novi, in eo solum positam esse, quod illi habuerunt plures uxores, isti unam; non autem in eo, quod illi habuerunt plures simul, isti non plures simul, id quod ex duobus colligi potest: Nam Augustinus dicit, ideo Sacerdotes novi Testamenti non posse habere plures uxores, quia significant Christi conjugium cum una Ecclesia; at Ecclesia una est omnino, non una post alteram. Deinde idem Augustinus ibidem dicit, non esse peccatum, habere nunc duas uxores, sed tamen

esse impedimentum ordinationis. At habere duas simul tempore novi Testamenti, peccatum esse, idem Augustinus docet lib. de bono conjug. cap. 7. Igitur cum dicit, Sacerdotibus ob defectum significationis, certe bigamus esset, qui plures uxores legitimas habuisset, licet cum una tantum matrimonio consummasset; nam matrimonium integrum est et perfectum etiam sine copula conjugali. At contrarium definit jus canonicum cap. Debitum de bigamis.

Septima objectio nostra est, ut res melius intelligatur, si bigamia prohibita esset Sacerdotibus ob defectum significationis, certe bigamus esset, qui plures uxores legitimas habuisset, licet cum una tantum matrimonio consummasset; nam matrimonium integrum est et perfectum etiam sine copula conjugali. At contrarium definit jus canonicum cap. Debitum de bigamis.

Ad hæc, illa sola bigamia prohibita esset, quæ ex duobus veris matrimoniis constaret, at non ita est; nam cap. Nuper, de bigamis, censentur bigami etiam illi, qui unam uxorem legitime duxerunt, et alteram non legitime, cum tamen posterius non fuerit verum matrimonium. Imo etiam qui post votum solemne unam uxorem ducunt, bigami censentur, et illi quoque, qui fornicariam ducunt, licet unam. Ubi nullo modo fingere licet duo matrimonia, nisi quis fornicationem matrimonium appellet. Et confirmatur; Nam si vir fornicarius ducat uxorem virginem, non est bigamus; si vero vir castus ducat fornicariam, bigamus est: Non igitur fundamentum bigamiæ est defectus significationis; nam in hoc paria sunt, illa conjugia, in quibus aut vir, aut mulier fornicationem admisit.

Respondeo, tres sunt species bigamiæ, ut interpretes juris Canonici recte docent in titulo de digamis. Prima species est digamia vera et propria, ea videlicet, quæ ex duobus veris matrimoniis oritur. Contingit autem tribus modis hæc digamia. Primo, ex parte viri tantum, cum vir habuit duas veras uxores. Secundo, ex parte uxoris tantum, cum uxor habuit duos veros maritos. Tertio, ex parte utriusque, cum viduus viduam ducit; et de hac specie nulla dubitatio est. Constat enim, semper in ea defectum significationis adesse, cum aut vir non sit unus unius, aut uxor non sit una unius.

Secunda species est digamia interpretativa, id est, quæ vere ex natura rei non est digamia, sed juris interpretatione habetur ac reputatur digamia. Contingit autem hæc digamia quotiescumque aliquis ducit secundam uxorem, aut uxor secundam virum de

facto, non de jure, sive primum conjugium de jure, sive tamen de facto fuerit, ut patet ex tit. de digam. Licet enim hic non sit vere defectus significationis, tamen Ecclesia extendit poenam bigamorum etiam ad istos, et forte S. Paulus, cum ait: *Episcopi sint unius uxoris viri*, intelligi voluit id de jure, vel de facto, ita ut interdixerit, ne quis ordinetur, qui fuerit plurium uxorum vir, sive de jure, sive de facto.

Tertia species est digamia metaphorica, id est, quæ consurgit ex duplici conjugio, quorum alterum non verum, sed metaphoricum fuerit. Sic enim Ancyranum Concilium can. 49. inter digamos haberi jubet eos, qui post votum continentiæ ad matrimonium transierunt: siquidem votum continentiæ genus est matrimonii animæ cum Deo, licet metaphoricum. Porro isti prohibentur ordinari, non quia vere bigami sint, sed quia Ecclesia poenam bigamorum ad eos extendere voluit.

Ex his primum respondeo, bigamiam non oriri, nisi ex matrimonio consummato. Nam, ut recte dicit Innocentius Papa c. Debitum, de digamis, Matrimonium ratum, sed non consummatum significat conjunctionem Dei cum anima per gratiam; Matrimonium autem consummatum significat conjunctionem Christi cum Ecclesia per naturæ conformitatem. Nam Apostolus ad Ephes. V tum dixit: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo et in Ecclesia*, cum paulo ante dixisset: *Erunt duo in carne una* (1). Bigamia vero nascitur ex defectu significationis conjugii Christi cum Ecclesia, non Dei cum anima.

Ad id vero, quod obiebat de bigamia eorum, qui habuerunt plures uxores de facto, non de jure, jam responsum est in explanatione specierum bigamiæ.

Ad illud vero de eo, qui ducit fornicariam, quidam respondent, ideo bigamum esse, qui ducit fornicariam, licet bigamus non sit fornicarius, qui ducit virginem, quia Episcopus representat Ecclesiam, sponsa Episcopi representat Christum; constat autem, in ipsa Ecclesia non deesse aliquas corruptelas, in Christo vero nihil ejusmodi esse posse. At hæc solutio pugnat cum Apostolo Paulo, qui ad Ephes. comparat virum cum Christo, et sponsam cum Ecclesia: *Viri, inquit, diligite uxores vestras, sicut Christus Ecclesiam* (2).

Alii, in quibus est Dominicus a Soto in IV sent. dist. 27, q. 3, art. 4. dicunt, causam illius discriminis esse, quia matrimonium sumit speciem suam a termino ad quem, ac proinde matrimonium viri tunc solum vitium, cum in uxore est vitium; illa enim est terminus ad quem, respectu viri. Et contra, quando vitium est in viro, tunc vitium matrimonium ex parte uxoris, et si illa esset capax ordinationis, fieret irregularis, si naberet viro fornicario.

At hæc solutio acutior, quam verior esse videtur; nam si ex termino ad quem, tantum nasceretur bigamia, certe qui duceret secundam uxorem virginem, non esset bigamus; nam in ejusmodi matrimonio nullum est vitium in termino ad quem, sed totum est in termino a quo, id est, in ipso viro, qui his matrimonio contrahit: atqui nulla est magis propria bigamia, quam ducere duas uxores, licet virgines. Sicut igitur æque oritur bigamia, si viduus ducat virginem, et si virgo ducat viduum, ut patet, ita quoque bigamia esset, cum vir fornicarius ducit virginem, si bigamia esset, cum vir castus ducit fornicariam.

Respondeo igitur, prohibitum esse ne ordinetur, qui ducit fornicariam, non quod ea sit bigamia, neque ob illud Apostoli præceptum: *Unius uxoris vir*, sed quia sic placuit Ecclesie ob dignitatem sacerdotii: Nam indignum est tam gravi persona matrimonium cum fornicaria, non autem indignum est viro fornicario, si uxorem virginem ducat; Esse autem hujus rei causam, non bigamiam, sed dignitatem sacerdotii, ex eo probari potest, quod can. 48. Apostolorum, ubi prohibetur sacerdos fieri qui ducit fornicariam; prohibetur etiam is fieri sacerdos, qui ducit ancillam, vel comœdiarum actricem, ubi nullum locum habet bigamia, sed sola infamia. Atque hæc de collatu dicta sufficiant.

Sequentur nunc disputationes, quinta et sexta videlicet: quinta de horis canonicis, et sexta de ritu tonsuræ, sive rasuræ Clericorum; sed quia de horis canonicis in disputatione de oratione commodius tractari poterit, de ritu vero tonsuræ disseremus in sequenti libro, qui erit de Monachis, nunc ad septimam disputationem nos conferemus.

(1) Eph. V, 32 et 31. — (2) Eph. V, 25.

CAPUT XXV.

De decimis.

Septima questio erat de temporalibus bonis Clericorum; Sunt autem tria bonorum genera, de quibus ambigi potest, an Clericis convenient. Primo loco sunt decimæ, quæ debentur Clericis ex justitiâ. Secundo, sunt, agri, domus, ac possessiones cætera, quas dono Laicorum, maxime Principum, Ecclesia possidet. Tertio, sânt bona, quæ habentur titulo plane seculari, ut hæreditate paterna, emptione, venditione etc. de singulis ordine dicemus. Ac primum, de decimis quatuor invenio errores.

Primus error fuit Joan. Wiclefi, qui, ut refert Wald. lib. II doctrinalis fidei art. 3, cap. 64 et 65. docebat decimas esse puras eleemosynas, et nullo jure deberi Sacerdotibus. Eundem errorem sequuntur hodie Anabaptistæ, Trinitarii: Nam in libello, quem ediderunt anno 1508, Albæ Julæ de Antithesibus veri et falsi Christi, tertiam Antithesin faciunt hanc: « Falsus Christus, sicut ipse est Deus æternus, et diffissimus, sic dedit suis Sacerdotibus decimas, et multa bona temporalia. Christus autem verus, qui homo temporalis, et pauper fuit, pauperes etiam vult Ministros. »

Error est manifestus, facile enim doceri potest, esse de jure naturæ et divino, quod aliquid solvant Laici Sacerdotibus, et præterea de jure Ecclesiastico, ut id quod solvitur sit pars decima. Quod sit de jure naturæ, probatur: Nam certe ratio dicitur, ut iis, qui pro populo laborant, populus alimenta præbeat: Unde enim deducimus deberi Regibus tributa, et militibus stipendia, et iudicibus, aliisque ministris publicis salaria, inde etiam deducere possumus, deberi Sacerdotibus decimas, vel aliquid earum loco. Itaque tempore legis naturæ videmus Abraham dedisse decimas Melchisedeochi sacerdoti, qui tunc erat Genes. XIV. In quem locum scribens Chrysostomus hom. 35. in Genes. dicit Abrahamum hoc facto Doctorem nostrum fuisse, ac monuisse quid nos facere debeamus.

Quod autem de jure divino sit, probatur

ex utroque Testamento, ac primum Levit. ult. Num. XVIII. Malach. III et alibi, Deus jussit decimas Levitis dari, quæ quidem præcepta licet non obligent Christianos, ut judicialia erant, obligant tamen quatenus moralia, id est, quod pars aliqua fructuum sit Sacerdotibus danda; Id enim aperte docet Clemens lib. II constituit. Apostol. cap. 29, 38, et 39, et lib. VIII. cap. 36. ubi dicit, etsi Christiani sint liberi a cæremoniis legis veteris, non tamen a decimis, et oblationibus, imo nunc magis teneri ad hæc omnia Christianos, cum debeat eorum justitia abundare plusquam Scribarum et Phariseorum.

Item B. Hieronymus in cap. Malach. III. sic ait: « Quod inquit, de decimis, primitiis diximus, quæ olim dabantur a populo Sacerdotibus, atque Levitis, in Ecclesiæ quoque populis intelligite, quibus præceptum est non solum decimas, et primitias dare, sed et vendere omnia quæ habent, et dare pauperibus. Quod si facere nolumus, saltem Judæorum imitemur exordia, ut pauperibus partem demus ex toto, et Sacerdotibus ac Levitis honorem debitum deferamus: quod qui non fecerit, Deum fraudare, et supplantare convincitur. » Ubi tamen nota, quod etsi B. Hieronymus dicat esse præceptum, vendere omnia, et dare pauperibus tamen intelligit esse præceptum non absolute, sicut de solvendis decimis, sed si quis perfectus esse velit; nam de isto subdit: « Quod si facere nolumus etc. » De decimis autem dicit: « Quod qui non fecerit, Deum fraudare, et supplantare convincitur. »

Item B. Augustinus serm. 219. de tempore eundem locum Malachiæ tractans: « Deus, inquit, qui dignatus est totum dare, decimam a nobis dignatur repetere, non sibi, sed nobis sine dubio profuturam; sic enim per Prophetam ipse promisit, dicens: Inferle omnem decimam in horreis meis, ut sit cibus in domo mea, et probate me in fidei, dicit Dominus. » Forte non est B. Augustini iste sermo, tamen insignis est sine dubio, et antiqui alicujus Patris; nam inde tanquam ex Augustin. multa sunt adscripta in decreto 16, q. 1.

Item B. Gregorius hom. 46. in Evangelia: « Sicut, inquit, offerre in lege jubemini, fratres carissimi, decimas rerum, ita et offerre contendite, et decimas dierum. » Deinde in Testamento novo habemus Matth. XXII: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt*

Dei, Deo (1). In quem locum Hieronymus et Augustinus lib. I. homil. hom. 48. dicunt præcipere Dominum, ut reddantur Cæsari tributa, et Deo decima. Præterea Matth. X: *Dignus est operarius mercedis suæ*. I. Corinth. IX: *Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, et qui altari deseruiunt, cum altari participant: Ita et Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*. Et ibidem: *Quis militat suis stipendis unquam; Et si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus?* (2)

De quo loco tractans Augustinus tract. in Ps. CXLVI. et inde exponens illa verba Psalmi: *Qui parat terræ pluviam, produens in montibus fœnum* (3), dicit populos, qui tanquam terra accipiunt pluviam doctrinæ a Sacerdotibus, debere illis producere fœnum temporalium bonorum: « Accipe, inquit, pluviam, et da fœnum; etenim ista omnia, quæ Ecclesiæ ad necessitates servientium Deo dantur a divitibus, quid sunt nisi fœnum? » Et infra: « Debetur pluvie fructus, debetur servo cibus sicut Dominus ait: Manducate quæ ab ipsis sunt; et ne putarent aliquid de suo donare; dignus est, inquit, operarius mercede suæ. » Et infra: « Exime aliquam partem reddituum tuorum; decimas vis, decimas exime, quantum parum sit; dictum est enim, quia Pharisei decimas dabant, et quid ait Dominus? Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum, et Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum. »

Nota, tempore B. Augustini multos in Africa non consuevisse decimas solvere, sicut modo in quibusdam aliis partibus, et ideo eos B. Augustinum ad decimas cohortari, sicut etiam facit hom. 48. ex lib. I. homiliarum: « Majores nostri, inquit, ideo copiis omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant, et Cæsari censum reddebant. Modo autem quia discessit devotio Dei, accessit indicio fisci: Nolumus partiri cum Deo decimas, modo autem totum tollitur. »

Superest, ut jura Ecclesiastica proferamus. Ac primum multa sunt antiqua Concilia, in quibus id aperte præcipitur, ut Aurelianense I. cap. 47. ante annos mille. Item Malicensense II, cap. 5. eodem sæculo celebratum, dicit leges divinas de solvendis de-

cimis longis temporibus in Ecclesia custoditas, etiam deinceps esse custodiendas. Forojulienne cap. ult. idem habet. Moguntinum tempore Caroli Magni cap. 38. Moguntinum sub Rabano, cap. 40. Moguntinum tempore Imperatoris Arnulphi, cap. 47. excommunicari jubet eos, qui decimas dare neglexerint. Remense, cap. 38. tempore Caroli Magni, Valentinum tempore Lotharii, cap. 40. Arelatense IV, cap. 9. Cabilonense II, cap. 49. Metense cap. 2. Tiburiense, c. 43. quæ omnia ante annos 700. vel mille acta sunt.

Præterea sunt Concilia generalia, Lateranense sub Innocentio III, cap. 53, 54, 55, et 56. statuit, ut decimæ ante tributa, et census persolvantur, et alia quædam in Concilio Viennensi, ut habetur in Clement. Cypientes, de penis, excommunicantur ipso facto religiosi, qui in concione aliquid dicunt, unde retrahunt populum a solvendis decimis. Concilium Constantiense, sess. 8. damnavit articulum Wiclefi, quod decimæ sint puræ eleemosynæ. Ac demum Concilium Tridentinum sess. XXV, cap. 12. docet solutionem decimarum debitam esse Deo; et jubet ut excommunicentur, qui eas subtrahunt, aut ne ab aliis dentur impediunt, nec debere absolvi, donec integre restituant. Hæc accedant plurima decreta Pontificum summorum, quæ habentur 46. qu. 1. et 7. et extra de decimis, necnon in Sexto et Clementinis, et extravagantibus eodem titulo.

Alter error est ejusdem Wiclefi, quod scilicet decimæ non modo sint puræ eleemosynæ, sed etiam nullo modo dandæ sint malis Sacerdotibus. Existimavit enim Wiclefas, eum qui eleemosynam facit peccatori, in peccato ejus communicare. De quo errore plura dicemus in tractatu de eleemosyna: nunc breviter refellitur error præsens. Primo, ex illa Matth. XXII: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo* (4). Ubi ita S. Hieron. scribit: « Quod ait, inquit, reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, nummum, tributum, et pecuniam; et quæ sunt Dei, Deo, decimas, primitias, et oblationes, ac victimas sentiamus. » Ac certum est tempore Domini non solum Cæsarem impium, et infidelē, sed etiam Sacerdotes improbissimos, ac depravatissimos fuisse. Secundo

(1) Matth. XXII. 21. — (2) Matth. X. 10; I. Corinth. IX. 13, 7 et 11. — (3) Psal. CXLVI. 8. — (4) Matth. XXII. 21.

ex Innocentio III. in epist. ad Episcopum Vereclensem, et habetur cap. Tua nos, de decimis: « Prætextu, inquit, nequitiæ Clericorum nequeunt decimas, nisi quibus ex mandato divino debentur, pro suo arbitrio erogare, cum nulli sit licitum aliena cuique concedere præter Domini voluntatem. » Denique tertio, quia decimæ non dantur Clericis, quia boni sunt, sed quia Clerici sunt, sicut tributa dantur Regibus, non quia prohi, sed quia Reges.

Tertius error est quorundam, qui dicuntur Fraticelli, sive Pseudoapostoli, qui inter alios errores, quos refert Joannes Turrecemata lib. IV, par. 2, cap. 37. Summæ, debebant non posse percipere decimas eos, qui non vivunt in paupertate more Apostolorum; error est sine ullo fundamento; Nam ratio, cur debeantur Clericis decimæ, est, quia laborant in populi utilitatem: Hæc autem ratio non minus in divite quam in paupere inveniri potest; Accedit quod Dominus Matth. XXII. jussit dari decimas Sacerdotibus Judæorum, qui in paupertate non vivebant.

Quartus error est multorum Canonistarum, qui contendunt decimas, etiam quoad determinationem quantitatis, esse de jure divino; nec posse ulla humana lege aut consuetudine aliam statui quantitatem. Ita Glos. in cap. 1. de decimis, in Sexto, Innocentius in Rubric. de decimis, Panormitanus in cap. In aliquibus, de decimis, et Ostiensis in sua summa tit. de decimis, § 7. quos alii fere omnes sequuntur. Argumentum eorum est, quia plurimi Canones, ac præsertim cap. In aliquibus, de decimis, dicunt decimas deberi jure divino. At sine ullo dubio error est manifestus, ut non solum Theologi omnes, sed etiam ex Canonistis docent Sylvest. verbo decima, qu. 4. et Navarrus cap. 21, nu. 28. nec semel tantum, sed bis peccant multi Canonistarum: Semel, quia falsum defendunt: Herum, quia damnant fere hæreses omnes Theologos, qui contrarium sentiunt; cum e contrario ipsorum sententia facillime convinci possit erroris.

Probatur igitur præceptum de solvendis decimis, quantum ad determinationem talis quantitatis non esse nunc de jure divino. Tale præceptum nusquam invenitur Christianis impostum, nec in nova, nec in veteri lege; et quod non in nova, patet; quod non in veteri, probatur; nam præceptum legis veteris, quoad illam determinationem, non erat morale, nec proprie cæremoniale, sed

judiciale, ut Alexander docet 3. par. quest. LI, in 3. et B. Thomas in 2, 2. quest. LXXXVII. artic. 1. quos omnes Theologi sequuntur.

Quod non sit morale, patet, quia moralia semper obligaverunt, lex autem de decimis non fuit ante tempora Mosis; Nec ratio dicitur, ut sacerdoti dentur decem partes, sed ut detur quantum satis est ad ejus sustentationem. Unde Genes. XXVIII. Jacob vovit se daturum decimas Deo omnium quæ possideret, si Deus eum dirigeret in via etc. At impium fuisset vovere decimas cum tali conditione, si absolute fuisset obligatus eas solvere. Præterea si moralis fuisset ista determinatio decimarum, certe etiam morale esset præceptum, quod ibidem additur, ut qui decimas habent, nullum aliud patrimonium habeant, atque ita jure divino tenerentur Clerici dimittere patrimonium.

Quod autem non sit proprie cæremoniale, sed judiciale, probatur. Nam non ordinatur immediate ad colendum Deum, sed ad æquitatem inter homines constituendam. Ideo enim jussit Deus dari decimam partem omnium bonorum Levitis, non octavam aut vicesimam, ut esset proportio inter opes Levitarum, et aliorum. Erat enim familia Levi una ex duodecim tribubus Israel, vel potius ex tredecim; nam etiamsi duodecim fuerint filii Israel, tamen Joseph duas tribus fecit, id est, Ephraim, et Manasse, et secundum æquitatem, tertiam decimam partem bonorum habere debuissent, tamen quia erant cæteris nobiliores, et quia Deus prævidebat, non defuturos transgressores, qui non integre solverent, ideo attribuit eis partem decimam, id est, amplius quam cæteris, ut sic ad æqualitatem veniretur, non obstantibus transgressoribus.

Neque obstat quod Innocentius Papa c. Tua nos, de decimis, dicit decimas Deum requirere ad professionem supremi domini. Ex quo videtur sequi, quod sit præceptum cæremoniale; nam non dantur decimæ immediate, et per se ad hunc finem, ut profiteantur, qui eas dant, se agnoscere supremum dominium Dei, sicut faciunt qui sacrificium offerunt, sed solum mediate, et per aliud, quia nimirum dantur Deo per suos ministros; dantur enim Sacerdotibus ut ministris Dei. Constat autem ex fide Catholica legem veterem post Christi adventum esse abrogatam, quatenus positiva erat ut Apostolus Gal. III, Ephes. II, Hebr. VII, et alibi

DUBIUM PRIMUM.

An præceptum de solvendis decimis possit contraria consuetudine abrogari.

Respondeo, certum est, præceptum de solvendis decimis, qua parte divinum et naturale est, non posse ulla lege humana vel consuetudine contraria aboleri. Ac proinde certum est, Ecclesiam habere jus petendi decimas, etiam ubi consuetudo est ut non solvantur; In hoc enim omnes Theologi et Canonistæ conveniunt. Dubium autem est, an præceptum de decimis, quatenus positivum, et humanum est, possit mutari consuetudine. Sotus lib. IX. quest. 4. art. 1. de justitia, dicit non posse, et hanc putat mentem esse B. Thomæ.

Contrarium puto verum cum Sylvestro, verbo Decima, quest. 4. et Navarro cap. 21, num. 28. Nec dubito hanc esse mentem B. Thomæ; Nam B. Thomas in 2, 2. quest. LXXXVII, artic. 1. docet, præceptum de decimis, quatenus humanum est, posse ab Ecclesia mutari, ita ut teneatur populus non decimam, sed duodecimam, vel octavam solvere. At non minorem vim habet consuetudo legitime præscripta, quam lex quælibet humana, ut, cum cæteris, docet ipse etiam Sotus lib. I. quest. 7, artic. 2. de justitia. Præterea B. Thomas quodlibet 2. art. 8. posteaquam docuit consuetudine nunquam abrogari legem de solvendis decimis, subjungit rationem, quia lex ista divina et naturalis est. Ergo B. Thomas non negat legem de decimis, quatenus Ecclesiastica est, posse mutari consuetudine, sed solum quatenus naturalis et divina est.

His accedit cap. In aliquibus, de decimis, ubi dicitur solvendas esse decimas secundum determinationem aut legis divine, aut consuetudinis approbate. Hic tamen observandum est, quod sicut consuetudo tollit legem, ita lex tollit consuetudinem, si justis causis feratur ab eo, qui habet auctoritatem. Itaque ubi nunc est consuetudo solvendi solum tricesimam aut quinquagesimam, loco decimæ, non tenentur solvere quidquam amplius; Tamen si nunc Pontifex, aut Concilium justis de causis iterum legem ferat, ut integræ decimæ solvantur ubique, non obstante consuetudine, sine dubio tenerentur

diserte docet, et idem confirmat decretalis unica, de purificatione post partum, quam Canonistæ ignorare non possunt. Non igitur lex illa de solvenda decima parte bonorum, cum sit judicialis ad Christianos pertinet, ex vi Testamenti veteris.

Ad argumentum ipsorum respondemus, quod cum sacri Canones dicunt, jure divino deberi decimas, tribus modis intelligi possunt. Uno modo, ut sensus sit, deberi jure divino quoad substantiam, non quoad quantitatem, sive jure divino addita Ecclesia determinatione, sicut dicimus festa jure divino sanctificanda esse etiam nunc; et hoc modo intellige Concilium Matiscenense II, cap. 5. ubi dicit, legem divinam de solvendis decimis esse servandam.

Altero modo, ut sit sensus, Deum imposuisse decimas Christianis non verbo, sed exemplo. Nam dum eas Judæis imposuit, simul ostendit, quid etiam Christianos facere par esset; Quomodo quidem Patres dicunt, quadagesimam indictam esse a Domino, quia nimirum exemplo nos docuit jejunare quadagesimam. Vide Ambrosium serm. 36.

Tertio modo, ut sit sensus, deberi jure divino, id est, juxta determinationem quantitatis, quæ habetur in jure divino, quamquam non ex vi juris divini, sed ex vi juris Ecclesiastici; et hoc modo intelligi debent verba capituli, in aliquibus, de decimis, quæ talia sunt: « Illæ quippe decimæ necessario solvendæ sunt, quæ debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbata. » Est enim sensus. Illæ decimæ necessario solvendæ sunt, quæ debentur, vel juxta quantitatem lege divina determinatam, quam Ecclesia innovavit, ut fit, ubi solvuntur integræ decimæ; vel juxta quantitatem consuetudine loci determinatam, ut fit, ubi solvitur minus quam decima, et tamen vocatur decima. Et nota ex hoc textu, quo Canonistæ maxime nituntur, sumi argumentum optimum contra ipsos; Si enim decimæ quoad quantitatem deberentur jure divino, ubique integræ solvendæ essent, nec diceret textus iste, alicubi debere solvi juxta consuetudinem. Atque hæc de erroribus. Sequitur ut dubia quedam explicemus.

omnes solvere; sicut omnium iudicio tenetur solvere, qui in eis locis agunt, ubi non est consuetudo solvendi minus, quam decimam.

DUBIUM II.

An Laici pauperes teneantur decimas dare Clericis dicitibus.

Ratio dubitationis est, quia sicut laicus tenetur alere Sacerdotem, quia Sacerdos est, ita Sacerdos tenetur alere laicum, quia pauper est.

Respondet B. Thomas quodlib. VI, art. 10. sine dubio debere pauperem laicum dare decimas Clerico diviti, quia obligatio decimarum ad iustitiam commutativam pertinet, in qua non consideratur conditio personarum, sed aequalitas rei ad rem; qui enim v. gr. emit, debet solvere quantum res valet, sive ipse sit dives, sive pauper. Neque argumentum in contrarium valet, quia non tenetur Clericus hunc pauperem potius alere, quam alium.

DUBIUM III.

An excusari possint a peccato, qui nullas decimas solvunt, ubi non est consuetudo solvendi.

Respondeo, tribus modis peccare posse, qui nullas decimas solvunt, ut Sylvester, ubi supra, et alii docent. Primo, si Ecclesia propter defectum decimarum notabiliter patiat, tunc enim sive ipsa decimas petat, sive non, tenetur populus omnino ei providere. Secundo, si Ecclesia iure petat decimas, sive egeat notabiliter, sive non, tenetur populus solvere, etiamsi consueverit non solvere. Tertio, si populus eo animo esset, ut non solveret, etiamsi iustissime eas a se peti intelligeret.

Extra hos casus sine ullo dubio excusantur, quia, ut B. Thomas dicit, Ecclesia dum non petit decimas, censetur eas condonare; non autem peccat, qui non solvit debitum sibi condonatum. Alioquin Apostolus peccare fecisset Corinthios, qui stipendia sibi debita ab eis accipere volebat, ne impedimentum poneret Evangelio I. Cor. IX. S. etiam Augustinus in peccato fovisset popu-

lum suum, quem ad solvendas decimas non cogebat, etiamsi hortaretur, ut patet extract. in Ps. CXLVI. et ex hom. 48. ex 50. homiliis.

DUBIUM IV.

Qua ratione ostendi possit, iustam esse determinationem Ecclesiae, quod Christiani decimam partem suorum fructuum Ecclesiae tribuant.

Non disputamus, an hoc sit iustum, quia Ecclesia statuit; id enim insolentissime insaniam esset, ut B. Augustinus scripsit in epist. 118. sed qua ratione id esse iustum ostendi possit. Nam in veteri lege ideo iustum erat, quia Levitae erant pars duodecima, vel tertiadecima totius populi Hebraeorum. At Clerus in nova lege non videtur centesima pars Christianorum; qua igitur aequitate decimam partem habere debet omnium bonorum, quae sunt in orbe Christiano? Cajetanus in 2. 2. qu. LXXXVII. respondet, se non posse aliam rationem reddere, quam ideo iustum esse, ut Clerus habeat decimam partem, quia debet pauperes alere, qui sine ullo numero sunt? Sed quamvis haec ratio optima sit, cum videamus canones passim id praecipere, ut Clerici ex decimis alant pauperes, tamen non est haec sola ratio, cur iuste sint decimae.

Primum enim non est verum Levitas fuisse tertiadecimam partem populi Judaici, et nostrum Clerum non esse centesimam partem populi Christiani; Nam Hebraei numerati sine Levitis Num. I. erant sexcenta tria millia, quingenti quinquaginta, et non numerabantur pueri ante annos viginti, neque senes; nam cum his sine dubio erant plus quam duplo plures, id est, circiter mille millia, et trecenta millia. Levitae autem omnes ab infante usque ad senem numerantur Numer. III. vigintiduo millia tantum. Jam igitur addendo Levitas caeteris Hebraeis, et dividendo totum numerum per vigintiduo millia, efficiuntur partes divisae sexaginta, ergo Levitae non erant pars tertiadecima, sed vii sexagesima totius populi. Porro Clerus Christianorum forte major est, quam sexagesima pars Christiani populi. Nulla est enim fere ampla familia, ex qua non sit aliquis Ecclesiasticus, et nullus est pagus, ubi non sit

templum unum, aut plura, et aliquot Sacerdotes.

Deinde, Christianus Clerus majoribus laboribus et sumptibus obnoxius est, quam tribus Levitica erat apud Iudaeos, ut omittam dignitatem sacerdotii nostri incomparabiliter majorem quam sacerdotii Aaronici. Tunc unum erat templum, unus Pontifex, et pauci quidam Sacerdotes ex sola familia Aaron, qui per vices in templo ministrabant, reliqui omnes erant turba famulorum. At nunc sunt innumera templa conservanda sumptibus Ecclesiae, sunt etiam plurimi Episcopi, et Praelati, necnon innumeri Sacerdotes, qui docti esse debent, et proinde multum in studiis ex patrimonio suo insumere, et postea non per vices, sed perpetuo Ecclesiae ministeriis adesse, quos certe honeste pro status sui conditione vivere oportet ex Ecclesiae bonis.

His accedit, quod multi sunt liberi a solvendis decimis, multi ex malitia non solvunt, aut certe non plene et fideliter. Saepe etiam Reges et Principes non solum non solvunt, sed etiam impetrant ab Ecclesia decimarum partem in subsidium belli, aliorumque publicorum sumptuum.

Denique, cum populus Christianus debeat esse perfectior, quam Iudaeus, ut dicitur Matth. V. si ille decimam suorum honorum dabat Deo, cur non tantumdem saltem faciet Christianus? Itaque verum est quod loco notato dicit B. Thomas, hanc determinationem Ecclesiae respectu populi esse humaniorem ac benigniorem, quam rigor iustitiae absolute pateret.

CAPUT XXVI.

De possessionibus, quae dono Laicorum possidentur a Clericis.

De possessionibus Ecclesiasticis fuit error Joannis Wielefi, apud Thomam Waldensem lib. IV. doctrin. fidei artic. 3. qui docebat non licere Clericis habere ulla possessiones, et peccasse tam qui eas donaverunt Eccle-

siae quam qui eas receperunt. Fundamenta ejus haec sunt. Primum, quia Sacerdotes Testamenti veteris prohibebantur habere possessiones, ut patet Numer. XVIII: *Dixit Dominus ad Aaron, in terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos, ego pars et haereditas tua.* Item Deut. X: *Quomobrem non habuit Levi partem, nec possessionem cum fratribus suis, quia ipse Dominus possessio ejus est.* Et Josue XIII: *Tribui autem Levi non dedit possessionem, quoniam Dominus Deus Israel ipse possessio ejus (1).*

Secundum, quia Matth. X. Dominus jubet Apostolis, ut nihil possideant, non pecuniam, non duas tunicas etc. Ibidem dicit: *Non est discipulus super magistrum.* Christus autem nullam possessionem habuit. Item Luc. XIV: *Nisi quis renuntiaverit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus (2).* At certe Clerici omnes discipuli Christi esse debent.

At hunc errorem manifestum esse, probatur. Primo, de Sacerdotibus, et Levitis Testamenti veteris: Nam etsi in partitione terrae non erant habituri agros, et vineas, erant habituri tamen et possessuri urbes ad habitandum, et suburbana ad alenda pecora. Poterant etiam agros et vineas emere, et etiam ex oblationibus populi habere, ut modo habet Ecclesia: Nam Num. XXXV. dicitur: *Praecipe filiis Israel, ut dent Levitis de possessionibus suis urbes ad habitandum, et suburbana earum per circuitum, quae a muris civitatum foris secus per circuitum mille passuum spatio tenduntur (3).* Et Josue XXI. id legitur implementum.

Neque obstat quod Lyranus in Num. XXXV. dicit eas urbes fuisse Sacerdotum, quoad usum, dominium autem earum fuisse penes alios. Et probat de Hebron, quae data est Sacerdotibus, Josue XXI. et tamen dominus ejus erat Caleb de tribu Juda, Josue XIV. Hoc non obstat: Nam Lyranus fallitur, ut patet ex Levit. XXV. ubi legitur urbes et suburbana Sacerdotum esse eorum possessionem, et posse illas vendere, et redimere domos, ut alii faciebant, et de Hebron legitur Josue XXI. solos, agros et vineas, quae erant in territorio Hebron, fuisse Caleb, urbem autem et suburbana Sacerdotum. Item Levit. ult. praecipitur, ut si quis agrum Domino voverit, eum Sacerdotes possideant. III. Reg. II. dicit Rex Abiathar Sacerdoti:

(1) Num. XVIII, 20; Deut. X, 9; Jos. XIII, 14. — (2) Matth. X, 24; Luc. XIV, 33. — (3) Num. XXXV, 2.

Vade ad agrum tuum (1). Item Hieremias Sacerdos erat, et tamen Hierem. XXXII. scribit ipsemet se emisse ac possedisse agrum, qui fuerat patruelis sui. Et Actor. IV. legitur Barnabam fuisse Levitam, et vendidisse agrum quem habebat.

Ex his facile est respondere ad primum argumentum Wiclefi. Quando enim Scriptura dicit, Sacerdotes non debuisse habere quidquam, sed Dominum esse eorum hereditatem, vult dicere non debuisse eos habere quidquam more aliorum, tanquam filios Jacob, et ex paterna hereditate: sed solum habere debuisse ea, quæ debebantur Deo, cuius ipsi ministri erant; et sic factum est; Nam tota terra Palestinae quasi quædam hereditas divisa fuit in duodecim partes pro numero tribuum, exclusa omnino tribu Levi, quæ erat decimateria.

Nam etsi duodecim tantum fuerint filii Jacob, tribus tamen fuerant XIII. quia Joseph duas tribus faciebat, nimirum Ephraim et Manasse. Deinde terra jam divisa, et Levi exhereditato, Deus voluit sibi tanquam proprio Regi Judæorum dari loco tributi decimam partem omnium fructuum, et 48 civitates cum suburbanis suis, et hæc omnia donavit ipse Levitis. Quæ portio Levitarum, ut supra diximus, major fuit quacunque portione aliarum tribuum; Nam habuerunt decimam partem, cum ipsi vix essent sexagesima pars totius populi, et hoc significant illa verba: *Ego Dominus hereditas Levitarum sum*. Ubi nota miram Dei providentiam erga Sacerdotes; Jacob exhereditavit filium Levi, propter peccatum ipsius, ut patet Genes. XLIX: *Dividam illos in Jacob, et dispergam eos in Israel* (2). Deus autem ratam habuit sententiam Israelis, sed eam implevit cum summo honore Levitarum, et totius populi utilitate; Nam dedit ipse Levitis suam hereditatem, et totus populus maximum commodum inde consecutus est. Si enim fuissent Levitæ collecti in unum locum, ut erant aliæ tribus, non potuissent omnes populi facile ab eis doceri: dispersi autem in omnes tribus, facile omnibus adesse, eosque instituire in lege domini potuerunt.

Probat jam hoc idem de Sacerdotibus novi Testamenti: Nam etsi in Scripturis nihil legitur de possessionibus Ecclesiarum, legitur tamen in antiquissimis Pontificum, et Conciliorum decretis, et in libris sancto-

rum Patrum. Pius Papa I, in epist. 2. dicit, sacrilegium esse, qui Ecclesiarum prædia et domus diripit. Urbanus I. in epist. ad omnes Episcopos dicit, initio Ecclesiarum consuevisse pios homines vendere possessiones, et fructuum donare Ecclesiis. Deinde tamen iudicatum esse commodius, si possessiones ipsæ donarentur Ecclesiæ, ut eo modo non solum presentibus, sed etiam futuris provideretur.

Sunt etiam Concilia omnium Ecclesiarum, quæ prohibent alienari possessiones Ecclesiarum, et earum curam Episcopo committunt. Vide Concilium Antiochenum, cap. 23. et Ancyranum, cap. 45. Item Concilium Carthaginense IV, cap. 32. et Carthaginense V, cap. 4. Item Concilium Hispalense I, cap. 1. Toletanum IV, canon. 32 et 68. Item Agathense cap. 49 et 51. Item Moguntinum sub Arnulpho Imperatore cap. 12. Denique Romanum VI. sub Symmacho. Præterea meminerunt Ecclesiasticarum possessionum Ambrosius epist. 32. Chrysostomus hom. 37. ad populum Antiochenum: Augustinus ser. 1 et 2. De communi vita Clericorum: Prosper lib. II. De vita contemplativa cap. 9. Gregorius lib. IV, epist. 33. et alii Patres passim.

Ad illud Matth. X: *Nihil tuleritis in via etc.* (3) Respondeo, illa verba dici Apostolis pro eo tempore, quo in itinere erant futuri in terra promissionis, ante Christi passionem; tunc enim ut expeditores essent, non debuerunt ferre secum quidquam, præsertim cum neque pauperum, neque Ecclesiarum tunc curam haberent. At ubi ceperunt Apostoli post Christi Ascensionem figere sedes in certis locis, et habere curam Ecclesiarum, et pauperum, non timerunt recipere bona temporalia, ut patet Actor. IV, V et VI. ubi Apostoli recipiebant multas pecunias, ut inde alerent et se, et alios.

Ad illud: *Non est discipulus super magistrum*, Respondeo, Dominum loqui eo loco de tribulationibus, a quibus non fuerunt immunes Apostoli, cum eorum Dominus, et magister multa passus sit; Neque esse ditiores, est esse majorem, sed potius minorem; Nam apud Deum ille est major, qui est melior; melior autem est, qui est pauperior, cum Dominus dicat: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes etc.* (4)

Ad postremum respondet Augustinus ep.

5. ad Marcellinum, Dominum loqui de præparatione mentis. Nam ibidem explicans quid sit renuntiare omnibus, dicit: *Si quis venit ad me, et non odit patrem, et matrem, et uxorem, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus* (1). Et tamen non tenemur, nec possumus, parentes, filios, uxorem, et multo minus vitam odisse, nisi in præparatione animi.

ex paterna hereditate, et tamen fuerint Ecclesiarum Duces, id est, Episcopi. Item can. 40. Apostolorum sic ait: *«Sint manifestæ res Episcopi, si tamen habet proprias, et manifestæ Dominicæ, ut potestatem habeat de propriis moriens Episcopus, sicut voluerit, et quibus voluerit derelinquere.»* Item habet Concilium Agathense canon. 48. et Martinus Bracarenensis, can. 45. suorum decretorum, et Hispalense Concilium I. can. 1.

Præterea Ambrosius in epist. 33. ad Marcellinam, dicit se, cum rogaretur ut Ecclesiam unam Arianis traderet, obtulisse patrimonium suum, patrimonium autem Christi se tradere noluisse. B. Augustinus serm. 1. de moribus Clericorum, dicit eos Clericos, qui professi fuerant vitam communem, si postea resiliant a proposito, et propria habere velint, graviter peccare propter voti violationem: Ubi indicat alios Clericos, qui non voverunt vitam communem posse habere propria. B. Prosper lib. II de Vita Contemplativa cap. 12. dicit sine ullo peccato posse Clericum vivere ex proprio patrimonio.

Ad locum Origenis, Hieronymi et Bernardi responderi potest, loqui eos de illis Clericis, qui dant operam augendis opibus, et non contenti rebus necessariis, etiam superflua retinent. Illi enim proprie dicuntur habere, vel querere possessionem in terra, qui non contenti victu, et vestitu, semper flagrant habendi cupiditate. Certe Hieronymus cum dicit Clericum non debere quidquam in terra possidere, addit: *«Ut possit, inquit, cum Propheta dicere: pars mea Dominus, et ut sit verus Levita.»* At Propheta David, qui ait: *Pars mea Dominus*, Rex ditissimus erat, et similiter veri Levitæ divites erant externis opibus, sed non affectu.

Posse autem dubitari, an qui bona patrimonialia habet, possit simul bona Ecclesiastica habere? Nam S. Prosper lib. II de Vita Contemplat. cap. 9, 10, 11 et 12, docet non posse Clericum sine gravissimo peccato vivere ex bonis Ecclesiasticis si habeat bona propria, unde sufficienter alatur, et probat hæc ratio: Bona Ecclesiastica non dantur Clericis in præmium laboris, sed solum, ut sustententur, et necessaria ad vitam habeant, quia præmium laboris est vita æterna, et simonia esset dare spiritualia pro temporalibus. Et confirmatur ex cap. 41. Apostolorum

CAPUT XXVII.

De bonis secularibus.

Quantum ad tertium de secularibus bonis, Thomas Waldensis lib. IV. doct. fidei art. 3, cap. 42. docet, Clericos debere bona propria vel erogare pauperibus, vel in commune ponere, et probat aliquot sententias Patrum, qui non permittunt Clericis, ut habeant ulla bona propria, qualia sunt patrimonialia, sed solum bona communia, nimirum Ecclesiastica. Origenes hom. 46. in Genes. exponens cap. XLVII de sacerdotibus Pharaonis. Hieronymus in epist. ad Nepotianum de vita Clericorum, ubi dicit Clericum, qui habet partem in terra, non futurum partem Domini, nec Dominum partem ejus. Similia et duriora habet B. Bernardus in declamatione super illud Matth. XIX. *Ecce nos relequimus omnia: «Clericus, inquit, qui habet partem in terra, non habebit partem in celo.»*

Verumtamen certum est, non obligari Clericos propter Clericatum ad dimittendum patrimonium. Probat primo Scriptura: Nam I. Timoth. III. jubet Apostolus eligi *Episcopum hospitalem, et qui domui suæ bene præsit, et filios subditos habeat* (2). At hæc omnia præsupponunt divitias proprias. Præterea Philemon habuit servum, et dives erat ut apparet ex epistola ad Philemonem, et tamen Episcopus erat, ut Hieronymus et Anselmus docent in eam epistolam; Hieronymus enim vocat eum Evangelistam, Anselmus vero nominatim Episcopum.

Præterea Eusebius lib. III. histor. cap. 19. scribit de consanguineis Domini, quod habuerint possessiones quasdam, licet modicas,

(1) Luc. XIV. 26. — (2) I. Tim. III, 2 et 4.

(1) III. Reg. II, 26. — (2) Gen. XLIX, 7. — (3) Matth. X, 10. — (4) Matth. XIX, 21.

ubi dicitur, ut Episcopus accipiat ex bonis Ecclesiae pro sua sustentatione si tamen indiget: Et idem reperitur in Concilio Antiocheno cap. 25. quare qui ex patrimonio vivit, nec eget sustentatione, non potest percipere fructus honorum Ecclesiasticorum. At contrarium docet Glossa, et Joannes de Turrecremata in can. Clericos, 1. q. 2. et ratio est, quia Matth. X. dicitur: *Dignus est operarius mercede sua*, et I. Corinth. IX: *Quis militat suis stipendiis unquam?* (1) Ergo potest Clericus laborans pro Ecclesia percipere alimenta, et parcere suis propriis rebus. Adde, quod praxis est, et fuit pro hac opinione secunda, nam B. Prosper loco notato dicit sententiam suam visam esse duram permultis, et ideo duram, quia nova esset. Itaque etiam tunc plurimi Clerici patrimonium suum servabant, et nihilominus portionem decimarum habere volebant.

Ex his opinionibus prima est tutior, etsi secunda fortasse est verior, nisi hoc modo conciliantur, ut dicamus S. Prosperum loqui de illis, qui plane sufficientem habent sustentationem ex patrimonio, aut beneficio, tunc enim alterum est superfluum, et proinde pauperibus debitum. Alios vero auctores loqui de illis, qui neque ex patrimonio, neque ex beneficio sufficientem omnino sustentationem habent; hi enim utrumque retinere possunt, modo ex utroque nihil accipiant ultra sustentationem decentem, juxta conditionem proprii status. Quod enim vere superfluum est, dandum esse pauperibus, Theologi communiter docent. Vide quae scripsimus in sequenti tom. cap. 7, de Matrimonio.

CAPUT XXVIII.

An Clerici sint liberi a iugo potestatis secularis.

Postrema restat quaestio de libertate Ecclesiastica, de qua in hac ultima editione paulo fusius disputare institui, quod animadvertim his proximis annis non defuisse, qui testimoniis hujus libri abuti voluerint ad oppugnandum Ecclesiasticam libertatem.

(1) Matth. X, 10; I. Cor. IX, 7.

Primum igitur Haeretici permulti contendunt, Clericos tum majores, tum minores, jure subjectos esse debere saeculari potestati in solvendis tributis, tum in iudiciis et causis. Marsilius de Padua, et Joannes de Janduno docuerunt, ipsum etiam Christum non fuisse etiam liberum a solvendis tributis, et quod fecit Matth. XVII. cum tributum solvit, id fecisse non voluntate, sed necessitate. Ita referi Joan. de Turrecrem. lib. IV Summ. de Eccles. par. 2, cap. 37.

Joannes Calvinus lib. IV Instit. cap. 11, §. 15. docet, Clericos omnes, praeterquam in Causis mere Ecclesiasticis subjectos esse debere legibus, et tribunalibus saecularium Magistratum. Idem docet Petrus Martyr, in cap. XIII. ad Romanos, ubi etiam addit, Principes non potuisse concedere Clericis privilegium, ut non subicerentur Magistratibus politicis, cum id sit contra jus divinum. Et ideo non obstante concessione Principum, debere Clericos subjectos esse Magistratibus saecularibus. Joannes Brentius in Prolegomenis, et Melancthon in Locis cap. de Magistratu, in rebus etiam et causis Ecclesiasticis subjiciunt Clericos politicis tribunalibus.

Ex Catholicis nonnulli censent, jure divino liberos esse Clericos, et eorum bona a potestate Principum saecularium. Ita docet Glossa, et nonnulli ex Canonistis in can. Si Imperator, dist. 96. et in cap. Quamquam, de Censibus in VI. et ex Theologis Joannes Driedo lib. I de libertate Christiana cap. 9. Nonnulli vero existimant, Clericos liberos esse partim jure divino, partim jure humano, id est, in causis ecclesiasticis, et spiritalibus jure divino; in aliis, jure humano. In his videntur esse Franciscus Victoria de potestate Ecclesiae, Relect. I, quaest. ult. Dominicus a Soto in IV, distin. 25, quaest. 2, art. 2. Joannes Medina in Codice de Restitutione quaest. 15. et ex Canonistis Didaeus Covarruvias in lib. practicarum quaestionem cap. 31.

Sit igitur prima propositio: « In causis Ecclesiasticis liberi sint Clerici jure divino a saecularium Principum potestate. » Vocantur causae Ecclesiasticae, quarum cognitio non pendet a legibus civilibus, sed ab Evangelio, vel a Canonibus Pontificum, aut Conciliorum, quales sunt controversiae de fide, de Sacramentis, et aliae id genus.

Probatur primum ex divinis litteris. Nam ex doctrina scripturarum sanctarum Regimen Ecclesiasticum est distinctum a politico, et illo etiam sublimius, ut a nobis demonstratum est in lib. I de summo Pontifice cap. 7. et lib. V, cap. 7. Ergo causae Ecclesiasticae judicari non debent a Politicis Magistratibus. Praeterea secundum scripturas tota auctoritas regendi Ecclesiam a Christo commissa est Apostolis, et praecipue Petro: ergo in rebus Ecclesiasticis Laici omnes, etiam Principes, sunt oves, et subditi, non Pastores, et iudices, ut locis notatis demonstratum est.

Secundo probatur ex Conciliis. Nam in Milevitano, can. 13. et Matisonensi, can. 8. Clerici graviter puniuntur, si causam Ecclesiae ad Imperatoris terreni iudicium deferant.

Tertio ex Patribus. Severus Sulpitius in lib. II. sacrae historiae refert S. Martinum aliquando exclamasse, novum esse, et inauditum nefas, ut causam Ecclesiae Judex saeculari judicaret. Item S. Ambrosius in epist. 78. ad Theophilum, et S. Augustinus in ep. 162. reprehendunt eos, qui causas Ecclesiae terrenis iudiciis judicandas exponunt.

Quarto ex Apostolorum exemplo. Apostoli enim Ecclesias gubernaverunt, quo tempore nulli erant Principes Christiani, proinde numquam ad eos causam Ecclesiae judicandam detulerunt. Et si Apostolus Paulus I. Cor. VI. jubet lites etiam civiles Christianorum non deferri ad iudicium Ethnicorum, quo modo permisisset ad eos deferri lites Ecclesiasticas? Ultimo ex Justiniano seniore Imperatore, qui idem affirmat Novella 83.

Secunda propositio: « Non sunt exempti Clerici ab obligatione legum civilium, quae non repugnant sacris Canonibus, vel officio clericali. » Loquimur hic potissimum de legibus politicis, quae dirigunt actiones humanas in commerciis temporalibus, ut cum Princeps, vel Magistratus constituit pretia rebus venalibus; vel jubet noctu neminem incedere cum armis, vel sine lumine, vel non asportare frumentum extra provinciam, et his similia. Nec volumus dicere, his legibus teneri Clericos obligatione coactiva, sed solum directiva, nisi eadem leges ab Ecclesia approbate fuerint. Quod si de iisdem temporalibus rebus disposuisset etiam lex Ecclesiastica, eam sequi deberent Clerici, et tunc legem civilem ne directive quidem observare tenerentur.

Probatur igitur Clericos ad observationem legum civilium directive teneri in defectum legis Ecclesiasticae. Nam Clerici praeterquam quod Clerici sunt, sunt etiam cives, et partes quaedam Reipublicae politicae: igitur ut tales, vivere debent civilibus legibus. Non sunt autem aliae, ut nunc ponimus, nisi quae a politico Magistratu sunt latae: igitur illas Clerici servare debent, alioqui magna perturbatio, et confusio in Republica oriretur, si Clerici non servarent civiles leges in commerciis civilibus et humanis.

Secundo probatur ex confessione Pontificum, et Imperatorum. Nicolaus I. in epist. ad Michaelen prope finem dicit, Deum divisisse Pontificiam auctoritatem ab Imperiali, ut et Christiani Imperatores pro aeterna vita Pontificibus indigerent, et Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum Imperialibus legibus uterentur. Imperator Valentinianus in epist. ad Episcopos Asiae, quam refert Theodoretus lib. IV hist. cap. 7. scribit, probos Episcopos non solum Dei, sed etiam Regum legibus obtemperare. Donique S. Joannes Chrysostomus in cap. XIII. ad Romanos, dicit Christi Evangelio non tolli politicas leges, et ideo debere etiam sacerdotes et Monachos eis parere.

Tertia propositio: « Non possunt Clerici a iudice saeculari judicari, etiam si leges civiles non servent. » Probatur primo ex Concilio Chalcedonensi can. 9. ubi sic legitur: « Si Clericus adversus Clericum habet negotium, non relinquat Episcopo suum, et ad saecularia iudicia non recurat. » Concilium Agathense canon. 32. adhuc clarius in haec verba loquitur: « Clericum nullus presumat apud saecularem iudicem, Episcopo non permittente, pulsare. » Idem habent Concilium Carthaginiense tertium can. 9. Toletanum tertium can. 13. Matisonense can. 8. Constantiense sess. XXXI. vide etiam quae adduntur paulo infra pro quinta propositione.

Secundo probatur ex Imperatorum Constitutionibus. Nam eximit Justinianus Clericos et Monachos a saeculari iudicio in Novellis 70, 83 et 123. quamquam non eximit in causis criminalibus, sed in civilibus tantum: in criminalibus autem vult a Praetore cognosci causam, non tamen condemnari Clericum, nisi prius ab Episcopo fuerit degradatus. At nihilominus lex Canonica simpliciter exemit Clericos in omnibus causis tum civilibus, tum criminalibus, et perspicuum est ex epis-